

Mgr. Václav Smyčka:

Historická imaginace pozdního osvícenství

Ústav českých dějin FFUK, Praha 2016, 391 stran textu + bibliografie

Dějiny osvětského dějepisectví představují – v rámci intelektuálních dějin 18. století – poměrně vyhledávané téma. Hrají konceptuální úlohu už u T. G. Masaryka, za první republiky se pak této problematice věnovaly především práce Fr. Kutnara a J. Strakoše, v poválečné době a ve druhé polovině 20. stol. pak studie či kapitoly v monografiích B. Slavíka, M. Kudělky, Jos. Johanidese, Ed. Maura, J. Štaifa. V poněkud jiné, kulturněhistorické perspektivě, tvoří i součást prací Jiřího Raka, Mir. Hrocha a Vl. Macury, které zohledňovaly formování historického vědomí českého národa.

Předložená disertace však nový způsob hodnocení a kladení otázek materiálu historiografické povahy i nový způsob psaní o historiografii vůbec.

Jako základní úkol si V. Smyčka vytyčil podchycení změny v samotném vnímání historického času a s ním spjaté sebe-situování tehdejších, dobových aktérů v dějinném procesu, k níž podle autora došlo během půlstoletí, jež tvoří poslední třetina 18. století a první čtvrtina století následujícího, kdy nabývá na intenzitě národní hnutí a jeho historické vědomí je oživeno „náletem“ Rukopisů.

Práce si klade v první řadě za cíl konceptualizovat a pochopit *změnu historického času* spočívající jednak v rozkladu teleologického vidění („naplněného času“ založeného na biblickém / eschatologickém výkladu) a zrození času „prázdného“, ale i pozvolné opouštění eticko-výchovného narativu (*historia magistra vitae*) ve prospěch chápání kauzálního, ve prospěch „vysvětlování“ (dobovým termínem „pragmatické“ dějiny), čímž se proměňuje celé výkladové paradigma uplatňující se dosud v historických vědách. Autor se však snaží tematizovat a analyzovat i mnohem subtilnější a zásadnější jevy, jež označuje „temporalizací“ a „abstraktizací“ času, totiž zrození nového způsobu vnímání historických epoch jako kvalitativně odlišných, vzdálených mentálně, nejen chronologicky (což je demonstrováno mimo jiné na proměně zobrazování „historického“ oděvu) – tedy vpravdě historického „cítění“, smyslu pro „historicitu“.

Jde o originální nápad, který přesahuje pouhé dějiny dějepisectví - ostatně i samotné dějepisectví je zde pojato poměrně široce jako „druh komunikace napomáhající k udržení konzistence společenských představ a subjektivně kódovaných zkušeností“; jako „úložna paměti“, která je stále nově organizovaná, tříděná, selektovaná a reorientovaná.

Překračuje také klasicky pojaté dějiny idejí či intelektuální dějiny; jako metodologickou inspiraci zvolil autor čtyři základní modely, se kterými dokáže funkčně, ústrojně pracovat (Koselleckova sémantika historických časů (rozvinutá dále J. Rüsenem a A. Assmannovou); Whiteova, resp. Ricoeurova analýza historického výkladu / vyprávění, dále dějiny a teorie médií (poststrukturalistická a dekonstruktivistická škola) a zejména systémová teorie N. Luhmanna), jsou zde však patrné i jiné inspirační zdroje (především pojetí paradigmata a normální vědy v kuhnovském pojetí). Autor současně zúročuje i své zkušenosti absolventa filologického oboru, neboť i jeho literárněvědné a lingvistické pojmosloví je zřetelně znát.

Autor bere v potaz i význam nových sociálních, resp. sociokulturních a politických jevů, které zasáhly Evropu pozdního 18. století, ať již jde o Francouzskou revoluci, nebo roli plošné alfabetyzace společnosti a růstu knižních trhů, které vyvolaly masový hlad po informacích.

V takto vytyčeném rámci pak autor vymezuje pět inovací osvícenského dějepiscectví, které u nás ve studované době posunuly tak historickou erudici mabillonovského typu k jiným formám historiografického psaní: *kumulace* (tzv. *historia litteraria*, „chronologické agregáty“ politických dějin, synoptické tabulky a kalendáře), *narace*, *filozofie dějin*, *pojmem kultury a narativní identity*. Kromě „vědeckého“ psaní bere v úvahu i vzestup nových fikčních žánrů (historická povídka – román historický/gotický/rytířský), charakteristický právě pro období pozdního 18. a raného 19. století.

Novum práce tak s počívá především v rovině konceptuální: ve vymezení změny historického času a argumentace dává nový smysl celé osvícenské epoše, která nabývá na jednotě. Význam má samozřejmě i pro dějiny dějepiscectví (resp. dějiny literatury a literární kultury), ale například obecněji i pro dějiny vědy a vědění (včetně vědění přírodovědného), které se historizuje (viz soudobý zájem o geologii a paleontologii a spory o biblickou potopu). Práce přináší také terminologické obohacení, zejména díky pojmům jako *historický režim*, *temporalizace historického vědění*, *abstraktizace času*, *narativy pokroku a opoždění*.

Takto vytyčený úkol vyžaduje v první řadě překonání nacionálního, „vlasteneckého“ náhledu na dějiny, a mění pohled na učence, kteří prošli českými zeměmi – bez ohledu na jazykový a teritoriální původ: V. Smyčka je nazírá víceméně jako jednotnou „republiku vzdělavců“, proto také výrazně rozšiřuje prosopografii historiků z českých zemí, kteří do zájmového pole dnešního historika vstupují. I když geograficky je jeho práce zaměřena na české země, tato „mapa“ je mentálně / intelektuálně podstatně rozsáhlejší, resp. rozšířena do kontextu širšího intelektuálního horizontu, který tvoří i tisky do českých zemí pronikající ze zahraničí, resp. tisky domácích autorů publikované v zahraničí. Důležitou roli hrají současně i myšlenky a koncepty „zahraničních“ historiků a filozofů, jejichž dílo bylo v našich regionech známo a bylo tedy relevantní i pro formování historických reprezentací (A. Feuerbach, J. G. Herder,...)

Oproti dosavadní historiografii, která kladla přednostní důraz na autory – a především publikovali – o českých dějinách, přibližuje Smyčkova práce dílo autorů, kteří přednášeli obecné / univerzální dějiny, a tak nezřídka přispěli například k formování konceptu „kulturních“ dějin rozpracovávajících model civilizačních a „vývojových“ „stupňů“, či rozvíjeli různé podoby filozofie dějin. Oproti dosud převážně studovanému prostředí Prahy (resp. několika málo klášterů – Rajhrad) je zde zdůrazněna i role mimopražských center, a to nejen Brna, resp. Olomouce, ale i dalších, periferních oblastí země, kde byla nově zřízena lycea, která poskytla institucionální zázemí řadě vzdělavců, kteří neuspěli v tradičních centrech – zde především Linec a Lvov.

Pro historiografii tak V. Smyčka doslova „objevil“ takové originální osobnosti, jako J. M. Bocklet, J. H. Wolf, M. W. Voigt, M. A. Gotsch či L. Ehemant a L. Zehnmark, a současně nasvětlil z odlišného, nového, úhlu osobnosti, které jsou známy z jiných oblastí činnosti, jako Alexius / Aleš Pařízek či Josef Anton Riegger, které zde představuje jako historiografy.

Pramenná základna je rozdělena do základních tří okruhů podle žánru, ale také podle typu oslovaného publika, na historiografii odbornou, dějepiscectví popularizační a konečně na historickou beletrii – románovou fikci. Kvůli vymezení svého tématu však měl autor zapotřebí studovat nejen dosud „neobjevené“ tisky (typu inauguračních přednášek či úvodů do dějepisu), ale i celou řadu textů, které zůstaly v rukopisech, například přednášky.

2016
OPONENTSKÝ POSUDEK NA DISERTAČNÍ PRÁCI

Vyhledává také například i materiály příchozích historiků publikované v zahraničí, před jejich příchodem do českých zemí.

I po stránce řemeslné a heuristické tak Smyčková práce znamená významný přínos.

Po stránce formální nemám k práci v podstatě výhrady. Řemeslné nedostatky se v ní nevyskytují, pravopisné či gramatické drobnosti zjevně způsobené nepozorností jsem vyznačila do textu.

V neposlední řadě bych ráda podotkla, že V. Smyčka patřil během studia k nejnadanějším a nejbystřejším studentům. Již během svého postgraduálního studia publikoval několik vysoce nadprůměrných a originálních studií a byl spoluřešitelem grantu GAČR řešeném pracovníky Kabinetu pro klasická studia, který byl zasvěcen fenoménu *historia litteraria* a učeneckým sítím kolem P. Cerroniho; pro společnou publikaci napsal úvodní studii a dvě dílčí studie biografického charakteru.

Celkové hodnocení: Disertační práce Václava Smyčky představuje kompaktní, logický celek s jasně formulovanými cíle i jim odpovídajícími, přesvědčivě vyargumentovanými závěry. Jde o dílo vyžralé, vyvážené a novátorské, napsané elegantním, srozumitelným jazykem. Znamená originální a významný přínos pro dějiny dějepisectví, dějiny osvícenství i pro české kulturní, resp. intelektuální dějiny obecně.

Disertace rozhodně splňuje odborné, řemeslné i formální nároky kladené na tento typ kvalifikační práce, doporučuji ji k obhajobě a, bude-li to možné, i k publikaci formou samostatné monografie.

Rožmitál pod Třemšínem, 8. srpna 2016

Doc. Daniela Tinková, PhD.,

Ústav českých dějin FFUK